

Zomertalingen tussen de duindoorns

KEES SCHARRINGA

Het winterhalfjaar van 1994/95 was zeer nat. In het Noord-Hollands Duinreservaat kwamen in het najaar en de winter de meeste duinvalleien onder water te staan. Deze 'nattigheid' duurde tot in de zomer en leverde een unieke situatie op met veel vogels die men normaal niet aantreft in droge duingebieden. Dit artikel laat zien wat er zoal voorkwam in de Wimmenerduinen bij Egmond.

Begin 1993 zijn de 'Duinen van Six', ten noorden van Egmond aan Zee, in bezit gekomen van het Provinciaal Waterleidingbedrijf Noord-Holland (PWN). Onder de naam Wimmenerduinen vormen zij een onderdeel van het Noord-Hollands Duinreservaat. Het gebied is een geliefde plek voor 'vogelaars', met name door het open 'zeedorpenlandschap' met zijn volkstuintjes, bouwlandjes, schrale graslanden en lage struwelen. Een dergelijk duinlandschap staat borg voor een rijke vogelwereld, zowel in de broedtijd als in de trektijd. Vanaf oktober 1993 verzamel ik op systematische wijze vogelwaarnemingen langs een vaste route in het westelijk deel van het gebied. Deze 'Routesix' begint en eindigt bij Egmond aan Zee en is ongeveer 7,5 km lang.

In het winterhalfjaar van 1994/95 valt er zoveel neerslag, dat in het gebied - net als elders in de duinen - veel duinvalleien onder water komen te staan. Aan het eind van de winter staan alle duinvalleien onder water. Op de het Starrevlak, een grote duinvallei in het centrale deel van het gebied, bereikt de waterstand eind maart een hoogtepunt. Er staat dan ongeveer 80cm water. In de volkstuintjes verschijnen borden met 'PWN = Prima Water Niveau' en 'Bathing is very dangerous at this point'. In april daalt het water maar tot in de zomer blijven delen van het gebied nat. De diepste

vallei (het 'Land van Jozef') valt pas in augustus droog. Zelfs oude Egmonders kunnen zich niet herinneren dit ooit eerder meegemaakt te hebben. Nadat er in het najaar en de winter al onverwachte vogels opduiken, blijkt het gebied met name in het voorjaar en de zomer een waar eldorado voor allerlei soorten water-en moerasvogels. In dit artikel beschrijf ik in het kort wat er te zien was in de periode najaar 1994 tot en met de zomer van 1995 (1-9 t/m 31-8). In deze periode is de 'Routesix' 89 maal gelopen (± 320 uur en ruim 650 kilometer vogelen). Zie voor de verdeling van de tellingen tabel 1.

Najaar en winter

De herfst begint normaal. In oktober regent het wel veel, maar het wordt pas duidelijk dat er iets aan de hand is, als de televisie beelden vertoont van emotionele agrariërs, temidden van rottende planten in 'enkeldiep' water.

Langs de route verschijnen plassen en op het Starrevlak zitten af en toe wat watersnippen. Een bokje, onze kleinste snip, is even aanwezig. Voor deze soort eindigt het verhaal echter wat abrupt, omdat de vogel wordt geslagen door een torenvalk.

In november komt er steeds meer water en nu vinden ook enkele waterhoentjes en waterrallen het gebied aantrekkelijk. Het meest opmerkelijke van deze maand is echter het grote aantal mrels. Door het stijgende grondwater komen er veel regenwormen aan de oppervlakte. Dit valt in de smaak, want het aantal merels neemt sterk toe en op 21 november tel ik er zeker 180.

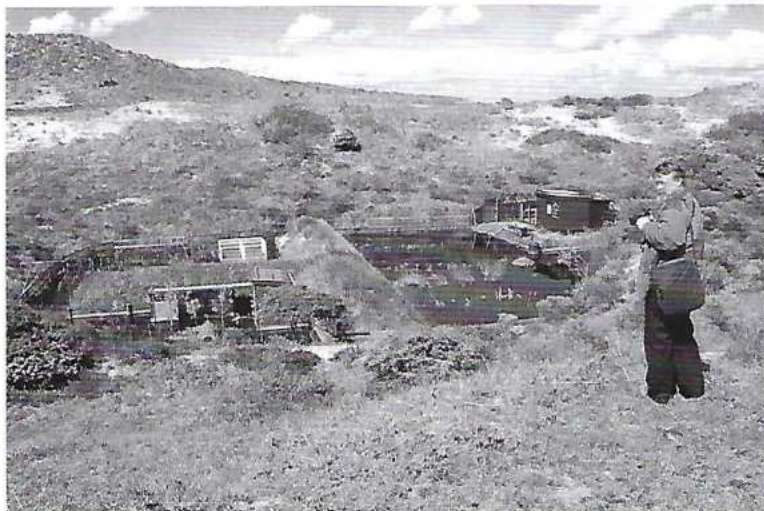
Afgezien van de grote hoeveelheid neerslag (de winter hoort bij de drie natste van deze eeuw) en het gestaag stijgende water, is het beeld verder vrij normaal. Er zitten relatief weinig vogels langs de route. Wel overwinteren kleine groepjes gaspiepers op drasse plekken en in januari zit er tussen deze groepjes af en toe ook een waterpieper (what's in a name?).

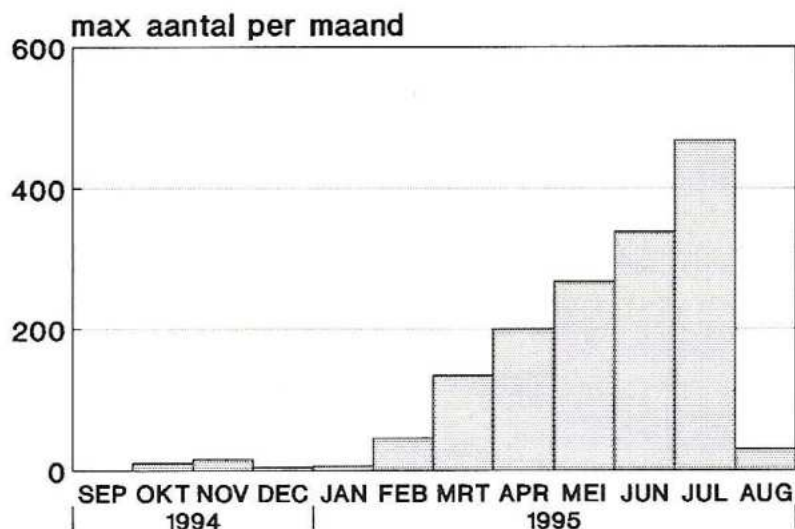
In februari komen de wilde eenden terug en ook een paartje nijlganzen komt de boel verkennen. Aan het eind van de maand verschijnen er meerkoeten, die kennelijk wel het idee hebben om te blijven, want zij beginnen onmiddellijk territoria te verdedigen.

Voorjaar

In maart loopt het gebied echt vol met watervogels: wilde eenden, wintertalingen, slobbeenden, waterhoentjes en meerkoeten. Het merendeel zit op het Starrevlak, alleen de wilde eenden en meerkoeten zwemmen ook elders rond. In april wordt het leger watervogels verder versterkt met krakeenden, kuifeenden, en enkele zomertalingen (zie voor maximale aantallen per maand tabel 1). Op de diverse drasse graslandjes verschijnen in

In mei 1995 staan nog tal van duinlandjes in de Wimmenerduinen onder water (foto: Henk Wijkhuizen).

Maximum aantal watervogels per maand langs de Routesix in de periode september 1994 tot en met augustus 1995.

maart en april flink wat kieviten en soms enkele tureluurs. Een paartje tureluur vertoont baltsgedrag, maar komt niet tot broeden. Broeden doen de kieviten wel en eind april liggen er zo'n 20 nesten verspreid langs de route.

Gedurende het gehele voorjaar hoor en zie ik regelmatig dodaarzen. Van deze kleine fuut zit er in mei op twee plaatsen een paartje en op één plaats is zeker gebroed. bergeenden zijn in maart teruggekeerd. Aanvankelijk zitten er alleen lokale broedvogels, in de loop van mei verschijnen er ook tientallen bergeenden van elders. Met name het Starrevlak is een favoriete stek.

Door het zakken van het water wordt het Starrevlak ook aantrekkelijk voor allerlei doortrekkende steltlopers, onderweg naar noordelijk gelegen broedgebieden. In mei komen hele bladzijden van de vogelgids voorbij. Eén van de meest opvallende steltlopers is de groenpootruiter. Rond half mei verblijven er 15 en het beeld van hoog in de lucht baltsende vogels ('guko-guko-guko') roept herinneringen op aan tochten door Lapland. Verder zitten er o.a. kleine plevieren, bontbekplevieren, tureluurs, bosruiters en oeverlopers.

Zomer

In juni blijkt dat er naast allerlei watervogels ook wat moerasvogels tot broeden zijn gekomen. Dat zijn bijvoorbeeld de kleine karekiet (4-5 paar), blauwborst (2 paar) en rietgors (3-5 paar); soorten

die normaal gesproken niet in het gebied broeden. Van de watervogels broeden behalve dodaars, bergeend en wilde eend in ieder geval 1-2 paar winterlingen, 1-3 paar zomertalingen, 8-10 paar waterhoenen en 15-20 meerkoeten. Mogelijk hebben ook kraakeend, slobbeend en waterral gebroed. Het broeden van de zomertaling is jarenlang niet meer voorgekomen in het Noord-Hollands Duinreservaat. Er is tenminste één succesvol broedgeval, want in juli zwemt een vrouwtje met zes halfwas jongen tussen de duindoorns op het Starrevlak. Een zeer vreemd gezicht!

Stormmeeuwen broeden jaarlijks nog in klein aantal in de Wimmenummerduinen op een boorinstallatie bij het Starrevlak. In 1995 waren ook werktuigen en schuurtjes in de nog blank staande volkstuinten geliefde plaatsen om te broeden (de soort broedt al jaren niet meer op de grond, vanwege de vossen). In totaal hebben er 12-15 paar gebroed. Het meest spectaculaire van de zomer van 1995 was wel de vogelrijkdom van het Starrevlak. In het ondiepe water waren zeer veel muggenlarven tot ontwikkeling gekomen. Voor vogels was hier een als het ware een 'fly-in restaurant' ontstaan. In juni neemt het aantal vogels op het Starrevlak gestaag toe en bereikt begin juli een hoogtepunt met bijna 500 vogels: eenden, steltlopers en de nodige meeuwen (o.a. groepjes kleine mantelmeeuwen). Van de eenden is vooral de bergeend opvallend aanwezig. Nadat er in mei al veel bergeenden waren, neemt de soort in juni verder toe. Van heinde en verre komen zij naar het gebied toe. Overdag voornamelijk mannetjes en 's avonds vooral paren (de vrouwtjes broeden overdag). De hoogste aantal tel ik op de avond van 19 juni, als er 112 (54 paar en 4 mannetjes) aanwezig zijn. Dit is een groot deel van alle bergeenden die binnen een straal van 10 kilometer broeden.

Ook steltlopers weten het gebied te vinden, bijvoorbeeld kempfaan (maximum 74), grutto (49), tureluur (42) en witgatje (13). Tussen al dit vogelgeweld zwemt op enkele dagen in juni zo maar een prachtig vrouwtje grauwe franjepoot rond. Begin augustus is het water nagenoeg verdwenen. Alleen op het 'Land van Jozef', een diepe vallei aan de rand van Egmond aan Zee, is nog wat water aanwezig, compleet met een dodaars, wilde eenden en een familie meerkoet. Eind augustus is ook die plek drooggevalen en lijkt alles weer normaal.

Tot slot

De natte periode van 1994-1995 heeft duidelijk laten zien wat water in de verdroogde duinen kan betekenen voor vogels. De hier beschreven situatie, veroorzaakt door extreme neerslag, is enerzijds een doorkijk naar het verleden (toen regelmatig delen van het duin 's winters onder water stonden) en anderzijds een blik in de toekomst. Immers het terugdringen van de verdroging en dus het terugbrengen van vochtige en natte valleien is één van de hoofddoelstellingen van het natuurbeleid in de duinen.

Verrassend is de snelheid waarmee watervogels op de situatie reageerden. Niet alleen verschijnen er direct algemenere soorten als meerkoet, maar ook bedreigde Rode Lijst-soorten als dodaars en zomertaling. Van deze soorten broeden er doorgaans slechts 40-90 respectievelijk 200-350 paar in Noord-Holland (Ruitenbeek *et al* 1990). Het

Van heinde en verre kwamen de bergeenden naar de Wimmenummerduinen toe. Op 19 juni zijn er zelfs 112 aanwezig. Dit is een groot deel van alle bergeenden die binnen een straal van 10 kilometer broeden (foto: Hans Schouten).

Tabel 1:

Aantal broedparen in 1995 en maximum aantal per maand van de belangrijkste watervogels in het westelijk deel van de Wimmenerduinen tussen 1 september 1994 en 31 augustus 1995. Tevens is het aantal tellingen per maand aangegeven. (NB: de nieuwe definitie van watervogels omvat alle soorten die aan Wetlands gebonden zijn: duikers, futen, reigerachtigen, eendachtigen, rallen en bleshoenders, steltlopers, meeuwen en sterns).

soort	aantal broedparen	maximum aantal per maand											
		sep	okt	nov	dec	jan	feb	mrt	apr	mei	jun	jul	aug
Dodaars	2							1	2	4	2	1	1
Nijlgans	-						2	2	2	2	2		
Bergeend	3- 6							9	17	65	112	5	
Krakeend	?								6	11	14		
Wintertaling	1- 2							9	12	2	6	13	
Wilde eend	11-13		1				16	29	36	53	43	49	4
Zomertaling	1- 3								4	4	3	7	
Slobeend	0- 1							24	20	11	2	4	
Kuifeend	?								10	28	6	1	
Waterral	0- 2			2	2	1		1	2				
Waterhoen	8-10			2	2	1	1	7	6	9	6	2	2
Meerkoet	15-20						21	24	25	52	67	51	7
Scholekster	8-10						2	11	15	15	15	13	
Kievit	19-22							9	26	32	34	33	12
Kemphaan	-							1			17	74	
Watersnip	-		8	12	2	1			1	2		6	
Grutto	-										11	49	
Tureluur	0- 1								3	8	26	42	
Groenpootruiter	-								3	15	6	10	
Witgatje	-									1	13	11	1
Bosruiter	-								2	12	5	5	
Kokmeeuw	-		4			5		41	8	28	8	44	1
Stormmeeuw	12-15		3			1		29	63	70	85	83	8
Kleine mantelmeeuw	-							7	4	17	5	86	
Zilvermeeuw	0- 1		2				4	5	25	25	5	11	1
aantal tellingen		10	11	10	6	4	5	8	7	9	7	3	9

zou interessant zijn te weten hoeveel paar van beide soorten er in totaal in 1995 in de duinen hebben gebroed.

Toch zit er ook een keerzijde aan de medaille. In de eerste plaats was er in juni en juli kans op botulisme, vooral op het Starrevlak (ondiep, relatief warm water met veel watervogels). Dit is gelukkig niet opgetreden. Indien het wel was opgetreden had dat grote gevolgen kunnen hebben voor de bergeenden, gezien de enorme concentratie van broedvogels. In de tweede plaats is in een aantal valleien een sterke verarming van de vegetatie opgetreden en is het bodemleven nagenoeg uitgeroeid. Sinds de zomer van 1995 zie ik dan ook nog nauwelijks vogels foerageren op de duingraslanden.

De balans slaat natuurlijk wel door naar de voordelen van water in het duin. De kans dat we de hier beschreven natte omstandigheden op korte termijn weer kunnen meemaken is helaas klein. Maar wie weet, ons klimaat is tenslotte erg grillig.

Literatuur

- RUITENBEEK, W. ET AL 1990. Broedvogels van Noord-Holland. Stichting Samenwerkende Vogelwerkgroepen Noord-Holland en Provinciaal Bestuur van Noord-Holland. Assendelft.
- SCHARRINGA, C.J.G. 1995. Verslag Routesix 1994. Vogelwaarnemingen in de Wimmenerduinen in 1994. Prov. Waterleidingbedrijf Noord-Holland. Bloemendaal.
- SCHARRINGA, C.J.G. 1996a. Water in het duin, wat een feest, wat een feest...! De Graspieper 16(2): 41-46.

SCHARRINGA, C.J.G. 1996b. Verslag Routesix 1995. Vogelwaarnemingen in de Wimmenerduinen in 1995. Prov. Waterleidingbedrijf Noord-Holland. Bloemendaal. (in prep)

Verrassend is de snelheid waarmee watervogels op de natte situatie van het duin reageren. Eén van de Rode Lijst soorten die tot broeden kwam was de dodaars (foto: Henk Harmsen).